

Хотлубей Микола Миколайович
слухач магістратури факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування ДДУВС

Науковий керівник –
доцент кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії,
к.ю.н., доц. **Плетенець В.М.**

ОСОБЛИВОСТІ ОТРИМАННЯ ЗРАЗКІВ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ

При проведенні досудового розслідування за матеріалами кримінального провадження, у практичних працівників слідчих підрозділів, виникає необхідність у призначенні ідентифікаційних судових експертиз, з обов'язковим направленням до експертної установи відповідних порівняльних зразків. У відповідності до вимог статті 245 Кримінального процесуального кодексу України зразки для експертизи відбираються стороною кримінального провадження, яка звернулася за проведенням експертизи або за клопотанням якої експертиза призначена слідчим суддею[1].

Відбір зразків для проведення експертних досліджень належить до процесуальних дій. Так, В. Ю. Шепітько зазначає: «... отримання зразків для порівняльного дослідження є процесуальною дією, що полягає в одержанні порівняльного матеріалу для експертного дослідження» [7].

Порядок відібрання зразків з речей і документів встановлюється згідно з положеннями про тимчасовий доступ до речей і документів (статті 160-166 КПК України), тобто на підставі ухвали слідчого судді за клопотанням сторони кримінального провадження. При цьому біологічні зразки у особи відбираються за правилами проведення освідування особи (стаття 241 КПК України), тобто на підставі вмотивованої постанови прокурора. У разі відмови особи добровільно надати біологічні зразки, слідчий суддя або суд за клопотанням сторони кримінального провадження, що розглядається знову ж таки в порядку, передбаченому статтями 160-166 КПК України, має право дозволити слідчому, прокурору (або зобов'язати їх, якщо клопотання було подане стороною захисту) здійснити відбирання біологічних зразків примусово[1]. Встановлена законодавцем процедура відібрання зразків для експертизи, на думку автора, є занадто складною та суперечливою. Для порівняння, Кримінально-процесуальний кодекс України в редакції 1960 року, передбачав єдиний порядок одержання зразків для експертного дослідження, механізм якого був врегульований статтею 199 вказаного кодексу, і полягав у відібранні слідчим будь-яких експериментальних зразків, на підставі власної постанови, про що складався окремий протокол[2].

Зразки для експертного дослідження мають отримуватися відповідно до норм чинного законодавства та морально-етичних норм. Доказове значення висновків експерта, що базуються на дослідженні зразків, отриманих з порушенням процесуального законодавства, можуть бути поставлені під сумнів. Інші вимоги, яким повинні відповідати зразки, у нормативних актах чітко не сформульовано. В окремих випадках визначено лише вимоги до зразків у відповідних видах експертних завдань. Так, п. 3.6 Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень 2 передбачає, що при відборі зразків для встановлення проміжку часу нанесення відбитків печаток «вільні зразки повинні відповідати таким вимогам: безсумнівність походження; належна якість і кількість, що відповідають методичним вимогам такого дослідження (репрезентативність); порівнянність (відсутність відмінностей зображень, які порівнюються, однакова якість паперу)»[3].

Науковці по-різному визначають вимоги, яким повинні відповідати зразки. Так, Р.С. Белкін писав, що при одержанні зразків необхідно дотримуватися не тільки кількісно-якісного критерію з огляду на специфіку кожного виду експертизи, а й моделювати умови їх одержання, дотримуючись при цьому основних правил і вимог, а саме: безсумнівність походження, репрезентативність, порівнянність. Саме це дозволяє розуміти відбір зразків як технологічний процес[4].

На думку В. А. Жбанкова, зразки повинні бути належної якості та отримані в кількості, необхідній для проведення конкретної експертизи. Під належною якістю зразків слід розуміти вираз ними необхідних для цілей експертного дослідження ознак того об'єкта, від якого вони отримані; кількість зразків повинна бути такою, аби можна було зробити висновок про закономірність або випадковість цих ознак і їхню варіативність. Умови отримання зразків повинні максимально відповідати умовам виникнення досліджуваного об'єкта, при цьому бажано, аби зразок був отриманий на такому матеріалі, що й досліджуваний об'єкт, аналогічними знаряддями та засобами й т. под. Крім того, можуть існувати й додаткові умови. Наприклад, при отриманні експериментальних зразків почерку, коли виконавець знає, що його рукописи використовуватиметься як порівняльний матеріал під час проведення експертизи, він може виконувати їх зі свідомою настановою на умисну зміну свого почерку. Тому текст для зразка диктується умисно прискорено, зразки підпису відбираються кожен на окремому аркуші [5].

Інші вимоги, що ставляться до зразків, спричинені видом досліджень і специфікою методів дослідження, що використовуються під час проведення конкретної експертизи.

Потреба в експертних зразках виникає тоді, коли безпосереднє порівняння ідентифікуючих та ідентифікуємих об'єктів є неможливим або досить важким. Так, на дослідження надано документ з відбитком печатки й саме кліше печатки. Порівняльне дослідження проводиться не тільки між відбит-

ком на документі та наданим кліше. У перебігу проведення експертизи необхідно вивчити умови його нанесення на досліджуваному документі (ступінь тиснення на кліше в момент нанесення та його розподіл по площі кліше, ступінь забарвлення кліше, якість паперу, на якому знаходиться досліджуваний відбиток, вид підкладки під аркуш паперу, яка знаходилась у момент його нанесення тощо). З урахуванням викладеного необхідно відібрати експериментальні зразки. Цю дію здійснює експерт. Таким чином, він відбирає експертні експериментальні зразки, що будуть найбільш наближені за умовами нанесення до досліджуваного відбитка. Саме такі зразки відповідатимуть вимогам порівнянності[6].

Крім того, слідчий, керуючись своїм досвідом та обставинами, наприклад у випадку може ініціювати відібрання певних зразків для проведення конкретних експертиз з урахуванням усіх особливостей та залучити відповідних експертів чи спеціалістів.

Таким чином, отримання зразків – це цілеспрямована діяльність людини. Якість і кількість отриманих зразків значною мірою залежать від усвідомлення особами, що їх відбирають, вимог, яким зразки повинні відповідати. Основними вимогами до зразків для всіх видів досліджень є законність, достовірність, порівнянність і достатня кількість. Відповідність зразків переліченим вимогам є об'єктивною передумовою успішного проведення експертного дослідження. В свою чергу, відповідні судові експертизи повинні бути призначені своєчасно, тільки-но виникнуть питання, для вирішення яких потрібні спеціальні знання.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України від 13 квітня 2012 р. // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. - [Електронний ресурс]. –Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

2. Експертизи у судовій практиці. / За заг. ред. В.Г. Гончаренка. - К.: Юрінком Інтер, 2004. - 388с.

3. Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 р. № 53/5 (у редакції наказу МЮ України від 26 грудня 2012 р. № 1950/5) // Офіц. вісник України. — 2013. — № 3. — С. 297.

4. Криміналістика : учебник для вузов / [Т. В. Аверьянова, Р. С. Белкин, Ю. Г. Корухов, Е. Р. Россинская] ; под ред. Р. С. Белкина. — М.: НОРМА, 2003. — С. 669–674.)

5. Жбанков В. А. Образцы для сравнительного исследования в уголовном судопроизводстве / В. А. Жбанков. — М.: ВШ МВД СССР, 1969.

6. Зубова Н.О. «Зразки для експертного дослідження: порядок отримання та основні вимоги», УДК 343.98:343.1, збірник Харківського НДІСЕ – Харків, 2013. – 356 с.

7. Криміналістика. Криміналістическая тактика и методика расследования преступлений : учебник / под ред. В. Ю. Шепитько. — Х. : Одиссей, 2001. — С. 205.